

УДК 130.2:124.5:316.454.5

Аксиологічний зміст міжкультурної комунікації у сучасному трансформаційному суспільстві

У.Я. ХАНАС

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, E-mail: uliana_hanas@ukr.net

Авторське резюме

Історія філософської думки безпосередньо має справу з оціночними судженнями, із прагненням виявити найбільш значуще для людини. Довгий час аксиологічна проблематика була частиною філософського знання, розглядалась як одна із сторін філософської мудрості. У ході вирішення цього питання у загальному розумінні блага як того, що має для людини сенс, були окреслені різні підходи. Базовою для аксиології є проблема обґрунтування можливості існування цінностей у структурі буття в цілому та їх зв'язків із предметною реальністю. Сучасний світ немислимий поза межами інформації, спілкування та комунікації, внаслідок інформаційного вибуху з'явилися потужні комунікаційні потоки, які з надзвичайною швидкістю змінюють світ і саму людину. Людину цікавить не просто істина, яка б уявляла об'єкт таким, яким він є сам по собі, а значення об'єкта для людини, для задоволення його потреб, людина оцінює факти свого життя за їхнім значенням, реалізує ціннісне ставлення до світу. Розширення міжкультурних контактів спричиняє кризи, деструктивні явища, трансформації світогляду, інноваційні пошуки у кожній культурі. Взаємодія культур породжує необхідність переоцінки міжкультурних контактів і власної культурної ідентичності на основі ідей міжкультурної толерантності, адекватного сприйняття культурних відмінностей, що виступають у даних обставинах необхідними передумовами ефективних взаємовідносин між культурами і взаєморозуміння між їх носіями. Важливо не забувати, що філософське розуміння процесу міжкультурної комунікації формується з усвідомлення унікальності й самотності кожної культури. У зв'язку з цим особливо актуальним є формування навиків міжкультурної комунікації, що дозволяє індивіду знайти в іншій культурі не стільки те, що відрізняє представників різних культур один від одного, а стільки те, що поєднує їх. Суспільний розвиток, ущільнення простору буття привело до росту трансформаційних процесів у культурному середовищі проживання людини. Створення загальних кодів приводить спрощення і генералізації реальності, що сприяє формуванню неадекватного уявлення про дійсність. Саме тому важливим є розвиток особистості у контексті світової культури, формування вмінь представляти рідну культуру і країну в умовах міжкультурної комунікації, розвиток комунікативної культури особистості, взаємне збагачення культурними цінностями як фактор укріплення взаєморозуміння у процесі міжкультурної комунікації. Головною метою міжкультурних контактів є формування в особи здатності до успішної міжкультурної комунікації. Ця здатність виникає лише тоді, коли різні аспекти міжкультурних контактів наповнюються культурно-специфічним змістом, що відображає належність особистості до певного етносу, регіону проживання, суспільства в цілому. Сучасні соціокультурні процеси створюють нові можливості, види і форми спілкування для представників різних культур, головною умовою ефективності яких є взаєморозуміння, діалогова взаємодія, толерантне відношення до культури партнерів по комунікації. Все це потребує підвищення ефективності детермінантів розвитку міжкультурної комунікації, необхідної для сумісної комунікації і співпраці з носіями інших культур.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, аксиологія, суспільство, трансформація, соціокультурні процеси, діалог.

Axiological context of intercultural communication within contemporary transitional society

JU.YA. HANAS

Uzhhorod national university, Uzhgorod, Ukraine, E-mail: uliana_hanas@ukr.net

Abstract

The history of philosophical thought directly deals with value judgments, with the desire to identify the most significant for humans. For a long time axiological perspective was part of philosophy, considered as one of the parties of philosophical wisdom. In the course of addressing this issue in a general sense good as that person has to make sense, outlined the different approaches. The basic axiology problem is to study the possible existence of values in the structure of life in general and their relationship to the subject a reality. The modern world is unthinkable outside information, communication, and communication of information as a result of the explosion were powerful communication flows with extraordinary rapidity changing the world and man himself. Man is not just interested in the truth, which would imagine the object as it is in itself, and

the value of the object for a man to meet its needs, a person evaluates the facts of their lives according to their value. Expansion of intercultural contacts causes the crisis, destructive phenomenon, world view transformation, innovative research in every culture. The interaction of cultures creates a need for reassessment of intercultural contacts and their own cultural identity based on the ideas of intercultural tolerance and adequate perception of cultural differences that appear in the circumstances necessary preconditions for effective relationships between cultures and understanding between their carriers. It is important to remember that the philosophical understanding of cross-cultural communication is formed from an awareness of the uniqueness and originality of each culture. In this regard, especially important is the formation of cross-cultural communication skills, allowing the individual to find in another culture is not so much what sets of different cultures from one another, and so much that unites them. Social Development led to the growth of transformation processes in the cultural human environment. Creating a common code causes simplification and generalization of reality, which contributes to inadequate perceptions of reality. That is why personal development in the context of world culture is so important as well as developing abilities to represent native culture and country in terms of intercultural communication, the development of communicative cultural identity, mutual enrichment of cultural values as a factor in strengthening mutual understanding in the process of intercultural communication. The main aim of intercultural contact is to develop person ability for successful intercultural communication. This ability arises only when various aspects of intercultural contacts are filled with cultural-specific content, reflecting individual belonging to a particular ethnic group, region, society as a whole. Modern sociocultural processes create new opportunities, types and forms of communication for members of different cultures, the main condition for the effectiveness of which is understanding, dialogue interaction, tolerant attitude to cultural communication partners.

Keywords: intercultural communication, axiology, society, transformation, socialcultural processes, dialogue.

Постановка проблеми. Суттєвий внесок у розроблення проблемних зон міжкультурної комунікації роблять дослідження з історії та теорії культури; розширюється поле культурологічного аналізу та системний розгляд внутрішньої структури культури та її функціонування як підсистеми буття виявляє її багатомірність. Для того щоб визначити, у чому ціннісно одна культура відрізняється від іншої, треба зрозуміти, що власне порівнювати. Існують ключові ціннісні дилеми, за якими можна диференціювати всі культури. Саме ці питання і є підставою порівняння, які в будь-якому дослідженні повинні бути універсальними, інваріантними категоріями. Аксиологічний аналіз важливий при вивченні процесів, що пов'язані із засвоєнням індивідом певних систем культурних цінностей. Важливим аксиологічним аспектом вивчення культурної поведінки індивіда стає проблема співвіднесення між цінностями, які декларовані та які виступають реальною рушійною силою, оскільки будь-яка загальнозначима цінність стає дійсно значною тільки в індивідуальному контексті. Соціально-філософське розуміння сучасного світу формується під впливом істотної трансформації міжкультурної комунікації, яка набуває значення парадигми розвитку трансформаційного суспільства. Успішність взаємодії людини з іншим культурним середовищем частіше всього залежить від його знання особливостей культури партнерів по взаємодії, їх власних комунікативних здібностей, минулого практичного досвіду і навичок міжкультурного спілкування. Міжкультурна комунікація виступає взаємодією соціуму і культури у найтіснішому динамізмі культурних трансформацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідники, які займалися проблемою міжкультурних

відмінностей, неодмінно приходили до необхідності вирішення питання про співвідношення культури та комунікації, їх взаємозв'язок та взаємодію. Принципи аксиологічного аналізу комунікації викладені у працях авторів, які зробили помітний внесок у теорію цінностей: В. К. Бакшутова, Г. П. Вижлецова, О. Г. Дробницького, В. М. Межуєва, Е. Голла та Д. Трагера, Ю. Хабермаса, В. Большакова, М. Бахтіна та ін. Перші дослідження в руслі міжкультурної комунікації орієнтувались на проблеми міжкультурних відмінностей, аналіз взаємовідносин між ними та характерної поведінки носіями культури [1, с. 34].

Під впливом концепцій міжкультурної комунікації Е.Холла, К.Гірца В.Гудікунста, Г.Тріандіса, Г.Гофштеде у вітчизняній літературі відбулося стрімке зростання інтересу до дослідження різних проблем міжкультурної взаємодії та діалогу культур. Було піднято проблему міжкультурних відносин, зокрема розвиток теорій діалогу культур М.Бахтіна, В.Біблера, М.Бубера. Серед зарубіжних вчених дослідженню ціннісних аспектів розвитку особистості присвятили свої роботи Дж.Алмонд, Г.Ауернхаймер, Дж.Равен, П.Роджерс, А.Бандура, Т.Гордон, А.Маслоу, Д.Хант, так, як базовою для сучасної аксиології є проблема обґрунтування можливостей існування цінностей у структурі буття в цілому та їх зв'язку з предметною реальністю [6, с. 14].

Метою дослідження є з'ясувати основні аспекти аксиологічного змісту міжкультурної комунікації у сучасному трансформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У сучасній філософії діалог культур тлумачиться як взаємопроникнення смислів різних культур – не

просто спілкування різних народів з різними ціннісними вимірами та різними мовами. Діалог культур поєднує усвідомлення культурної альтернативи, зачарування нею, виявлення її абсолютної відмінності від власної культури, незрозуміння, страх і водночас зацікавленість, які поступово переростають у терпиме, толерантне ставлення. Під структурою діалогу розуміють ті змістовні напрями і конкретні форми взаємного обміну, за допомогою яких він здійснюється [4]. Принципи діалогу є найбільш складною категорією, оскільки вони фіксують провідні закономірності та механізми здійснення, що дозволяють відрізнити справжній діалог культур від його різноманітних псевдоформ.

Аксіологія рухалась шляхом зрушення від проблем нормування та значення до проблем сенсу та аналізу комунікативно-мовних практик. Априорна структура цінностей не залежить від цілеспрямованої діяльності суб'єкта, а навпаки, задає онтологічну основу особистості. Розглядаючи методи, які використовують у міжкультурних дослідженнях цінностей, можна побачити деякі проблеми. Цінність підтягує все духовне різноманіття до розуму, почуттів та волі людини, роль цінностей у благополучному існуванні сучасної людини та суспільства досить велика. Міжкультурна комунікація є атрибутом соціокультурної життєдіяльності суспільства, у соціальному просторі якого виникає взаємодія та взаємозв'язок усередині культури, між різними культурами в просторовому та часовому вимірах, а також між суб'єктами-носіями культури на рівні окремої культури чи на рівні міжкультурного спілкування. Міжкультурна комунікація виявляється ціннісно-нормативним регулятивом соціально-культурної діяльності. Вона відрізняє одне суспільство від іншого, що сприяє його інтеграції та надає йому культурної самобутності. Культура, яка замикається на собі, приречена на виснаження власних внутрішніх сил, на духовне виродження і, зрештою, повну загибель. Тому, зовнішні впливи не тільки не послабляють, але й зміцнюють національну культуру, збагачують її духовний потенціал, спонукають до активного творчого пошуку. І навіть, якщо цей діалог матиме форму зіткнення, сварки, конфлікту, це краще для досягнення розуміння, аніж повна відсутність спілкування. Однією з органічних властивостей інтеркультурності є конфліктність. Діалог культур не може відбуватися безболісно. Це завжди певна прикордонна ситуація, яка виводить культурні системи зі стану інертної рівноваги. Оскільки тривала рівновага є небезпечною для будь-якої системи і провокує її стагнацію, то таке прикордоння є позитивним викликом для розкріпачення внутрішнього творчого потенціалу культури.

Семантичний принцип вважається базовим, тому що передбачає виведення діалогу на рівень взаємопроникнення смислових структур у куль-

турі. Діалог існує там, де у простір міжкультурних контактів вводяться архетипні семантичні рівні культури, де активізуються глибинні ментальні й світоглядні шари культурної активності. Семантична природа діалогу культур передбачає наявність оригінальної смислової основи місцевої культури, а також її здатність до творчого переосмислення імпульсів ззовні відповідно до цієї основи. Але культури, що вступають у взаємодію, набагато легше сприймають зовнішні форми, аніж їх глибинне ідеологічно-символічне навантаження. Звідси випливає подвійна вимога насичення діалогічного процесу ціннісно-смисловим змістом і виключення останнього з дискурсу комунікації [8].

Заборона на включення до простору діалогу глибинних світоглядних рівнів суб'єктів взаємодії, кожний з яких претендує на монопольне володіння істиною, дійсно позбавляє простір комунікації образів, символів, мотивів, культурних стандартів, що несуть у собі ортодоксальне, емоційно затьмарене, стереотипне ставлення до самих себе як до виключних носіїв істини. Для збереження цінності семантичного діалогу необхідно тримати в активному стані баланс циркулювання взаємно відкритих смислів, суб'єктами яких є окремі особистості, які, завдяки своїй гнучкості та схильності до граничних моделей поведінки, сприяють або перешкоджають через власну нетерпимість діалогічному спілкуванню між культурами. Культура, замкнена на собі, – це система у стані рівноваги, яка, триваючи довго, може призвести до поступової деградації системи.

У контексті процесів модернізації сучасного суспільства, глибокої трансформації сучасної культури і складними міжетнічними відносинами набула великого значення проблема взаєморозуміння і взаємодії між представниками різних культур, що потребує готовності до міжкультурної комунікації і здібності до міжкультурної компетентності. Міжкультурна комунікація виступає як багатоаспектна й багатифункціональна система взаємодії представників різних культур – індивідів, груп, які реалізують свої інтереси, потреби, мотивації у різних сферах життєдіяльності [5, с. 52]. Зберігаючи спрямованість цього трактування, філософський дискурс надає особливого значення діалектичного зв'язку в контексті логічного конструкту, ціннісного заряду і образу, що викликає певний емоційний настрій. При такому підході концептосферу міжкультурної комунікації втягується у предметну сферу соціальної філософії, зачіпаючи такі сфери дослідження, як тенденції динаміки культури, основні механізми трансляції культури семіотику та аксіологію культури, проблеми індивідуальної і соціальної інкультурації. Особливе значення у міжкультурному діалозі належить етнічним стереотипам, які скеровують процес міжкультурної комунікації, а також визначають зміст соціокультурної

компетентності особистості. Міжкультурна комунікація уособлює інструмент впливу на культури, що контактують між собою, в сучасному мультикультурному світі. Її зміст, види і форми відновлюються у міру становлення інформаційного суспільства як світового феномена. Це особливо стає помітним там, де нові інформаційні технології знімають бар'єри простору і часу у контактах людей і перетворюють міжкультурну комунікацію у повсякденність людських індивідів і спільнот [5, с. 13]. Це можливе тільки у тому випадку, коли комуніканти навчаються інтерпретувати все те, що відбувається у процесі міжкультурної комунікації з позицій іншої культури, співвідносити існуючі стереотипи з особистим досвідом і робити адекватні висновки, тобто осмислювати чужу реальність шляхом перегляду своїх поглядів і уявлень про іншу культуру.

Життєво необхідним є здатність знаходити вихід з конфліктних ситуацій у процесі міжкультурної комунікації. Виникнення таких ситуацій безпосередньо пов'язано з стереотипами, які у значній мірі визначають характер міжкультурної взаємодії. Необхідною є здатність знаходити вихід з конфліктних ситуацій у процесі міжкультурної комунікації. Виникнення подібних ситуацій пов'язано безпосередньо з стереотипами, які у значній мірі визначають характер міжкультурної взаємодії. Поряд з раніше існуючими і вже тими, які стали класичними засобами комунікації, виникли і розповсюджуються засоби масової комунікації, здатні втягнути у комунікативний процес велику аудиторію. Взаємодія культур – особливий вид безпосередніх відносин і зв'язків, які формуються між двома культурами, а також тих впливів, взаємних змін, які з'являються у ході цих відносин [2, с. 52]. Вирішальне значення у процесах взаємодії набуває зміна станів, якостей, областей, діяльності, цінностей культур. Взаємодія культур включає аналіз проблем цілісності суспільства, механізму функціонування соціальних відносин, взаємодії природи і суспільства.

Міжкультурна комунікація є тією моделлю, яка дозволяє здійснити сумісну діяльність із створення загальних цінностей, нового сумісного пізнання і єдиного соціокультурного простору, в якому можуть розвиватися і взаємодіяти представники різних культур. Внаслідок цього взаємовідносини між народами і культурами стають все більш різноманітними і складними, що неминуче породжує труднощі й суперечності у відносинах і потребує вироблення адекватних основ спілкування і взаєморозуміння. У цих умовах недостатньо глибокого знання мов партнерів із спілкування, ефективне спілкування неможливе без знання культури, менталітету, особливостей національного характеру, образу життя, бачення світу, звичаїв, традицій [3]. У своєму повсякденному житті практично кожна

людина так чи інакше включена у діалог культур, але на особистісному рівні діалог культур виступає для неї як процес міжкультурної комунікації.

Базуючись на цьому, слід стверджувати, що у процесі міжкультурної комунікації взаємодіючі сторони повинні виходити із усвідомлення залежності однієї культури від іншої, розуміння цінностей іншої культури. Це забезпечує взаєморозуміння, що базується на взаємоповазі, і не обмежується лише толерантністю і терпимістю. Усвідомлення і прийняття цих аспектів є основою успішної і позитивної міжкультурної взаємодії, це буде сприяти зростанню розуміння в міжкультурній комунікації. Толерантність виступає як принцип оптимізації міжкультурних відносин, як необхідна умова вирішення міжкультурних суперечностей, вона передбачає взаємну поступливість, постійну готовність до діалогу, рівність взаємодіючих сторін, визнання іншої думки, унікальності і цінності іншої особистості. Саме на цій основі створюється атмосфера довіри, рівності і терпимості, які забезпечують ефективну міжкультурну комунікацію.

Висновки. Аксіологічний вимір соціокультурного простору містить низку ціннісних засад для виникнення та існування різноманітних соціальних груп і субкультурних утворень у культурному контексті, єдиному у своєму різноманітті. Міжкультурна комунікація уособлює одну з форм відтворення, збереження, розвитку і трансляції культури кожного етносу у свідомості й поведінці її окремих представників, а також в єдиному фонді загальнолюдських цінностей світової культури. Міжкультурна комунікація виконує завдання не тільки обміну інформацією у процесі взаємодії людей, що є носіями відмінних одна від одної цінностей і типів поведінки, але вона також детермінує і формує міжкультурну толерантність партнерів з комунікації, адаптуючи тим самим представників різних етнічних і національних культур одна до одної. Об'єктивною основою для формування та існування міжкультурної комунікації є етнокультурні відмінності та подібність народів, які визначаються умовами їх проживання у різних країнах, різним становищем у структурі суспільства, типом релігії та стилем життя. Практика формування міжкультурної комунікації у тій чи іншій мірі пов'язана з подоланням етнокультурних стереотипів, які є соціокультурними бар'єрами міжкультурного діалогу, істотно обмежуючого ефективність міжкультурної комунікації. Важливою передумовою для досягнення відповідної свідомості на рівнях індивіда, етнокультурної групи, етнічної спільноти, світової спільноти є узгоджена на загальнолюдських концепціях буття культурна політика, яка формується на основі рівності комунікативних можливостей всіх суб'єктів міжкультурного спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аксьонова В.І. Методологічні засади міжкультурної комунікації в контексті сучасного інформаційного суспільства / В.І.Аксьонова // Гілея:науковий вісник: [зб. наук. пр.] - К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2011.- Вип. № 49. – 456 с.
2. Бачинин В.А. Морально-правовая философия. – Харьков: Консум, 2000. – 208 с.
3. Габермас Ю. Умови громадянства: Зб. ст. / Під редакцією Варта ван Стінбергена. — К., 2005. — С. 52.
4. Гусейнов А. А. Диалог культур: возможности и пределы / А. А. Гусейнов // Вопросы культурологии. – 2008. – № 9. – С. 8
5. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика / А.С. Запесоцкий – М.: Наука, 2002. – 456 с.
6. Коськов М.А. Предметный мир культуры. — СПб.: СПбГУ, 2004. — 344 с.
7. Межуев В.М. Идея культуры. Очерки по философии культуры. — М.: Прогресс-Традиция, 2006. — 408 с.
8. Тодоров Ц. Цивилизованный диалог [Электронный ресурс] / Цветан Тодоров; [пер. с англ. И. Сащенко]. – Режим доступа до ресурсу: http://n-europe.eu/article/2008/06/10/tsivilizovannyi_dialog.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015

REFERENCES:

1. *Aksjonova V.I.* Metodologichni zasady mizhkulturnoi komunikacii v konteksti suchasnoho informacijnogo suspilstva (Methodological principles of intercultural communication in the context of the modern information society). *Gileja: naukovyj visnyk: [zb. nauk. pr.] - K.: Vyd-vo UAN TOV «NVP» «VIR»*, 2011. Vyp. № 49. 456 p.
2. *Bachynin V.A.* Moralno-pravovaja filosofija (Moral-legal philosophy). – Kharkov: Konsum, 2000. – 208 s.
3. *Gabermas U.* Umovy gromadjanstva (Conditions of citizenship). K., 2005. P. 52.
4. *Gusejnov A.A.* Dialog kultur: vozmozhnosti i predely (Dialogue of Cultures: possibilities and limits). *Voprosy kulturologii*. 2008. № 9. P. 8
5. *Zapesockij A.S.* Obrazovanie: filosofija, kulturologija, politika (Education: philosophy, culture, politics). M.: *Nauka*, 2002. 456 p.
6. *Koskov M.A.* Predmetnyj mir kultury (Objective world of culture). SPb.: *SPbGU*, 2004. 344 p.
7. *Mezhuev V.M.* Ideja kultury. Oчерki po filosofii kultury (The idea of culture. Essays on the Philosophy of Culture). M.: *Progress-Tradicija*, 2006. 408 p.
8. *Todorov C.* Civilizovannyj dialog (Civilized dialogue). Mode of acces do resursu: http://n-europe.eu/article/2008/06/10/tsivilizovannyi_dialog.

Ханас Ульяна Ярославівна – кандидат філософських наук, доцент
Ужгородський національний університет
Адреса: 88000, м. Ужгород, вул. Підгірна, 46
E-mail: uliana_hanas@ukr.net

Hanas Juliana Yaroslavivna – PhD in philosophy, associate professor
Uzhhorod national university
Address: 46, Pidhirna Str., Uzhgorod, 88000, Ukraine
E-mail: uliana_hanas@ukr.net